
Pásztori Kupán István:

A diakónia újszövetségi és ógyházi alapjai

Abstract: Diakonia in Earliest Christianity and its contemporary lessons

As we approach the principles and practices of ecclesiastical and congregational diakonia, we must state at the outset that the ministry of charity is not some additional factor, an optional part of our Christian community life, but one of its integral and inseparable elements. Upon talking about the major properties of the Christian Church, the Reformers usually emphasised that the outward characteristics of the church included the pure proclamation of the gospel and the proper administration of the sacraments. Based on this, the question may arise: can diakonia qualify as preaching, and if so, in what sense? Based on the earliest example of Stephen, the first deacon, and then on some ancient Christian leaders who were renown for their work of social benefaction like Basil the Great and Theodoret of Cyrus, this paper addresses the following issues: diakonia as mission and testimony, it is performed in Jesus's name, as well as questions like 'is diakonia accompanied by "wonders and signs"?', 'is the testimony of the deacon a "stumbling block"?', 'should deacons be elected from among their own communities?', 'can diakonia be self-sufficient, or should it presuppose some sacrifice?' etc. These questions are by far not outdated in our present situation, and the examples of our Christian ancestors may provide us with some answers, occasionally some surprising ones.

Keywords: diakonia, charity work, deacons, Early Christianity, mission, St. Stephen, the first deacon

Bevezetés

Amikor az egyházi és gyülekezeti diakónia alapelveihez és gyakorlathoz közeledünk, rögtön az elején le kell szögeznünk, hogy a szertetszolgálat nem valamiféle járulékos tényezője, amolyan opcionális része keresztyén közösségi életünknek, hanem annak elválaszthatatlanul szerves része, mondhatni lényegi alkotóeleme. A reformátorok

az egyház ismertetőjeleiről beszélve azt emelték ki, hogy az egyház külső ismertető jegyeihez tartozik az evangélium tiszta hirdetése és a sákramentumok helyes kiszolgáltatása.¹ Ennek alapján fölmerülhet a kérdés: vajon a diakónia minősülhet-e igehirdetésnek, és ha igen, milyen értelemben?

A szeretetszolgálat misszió és bizonyágtétel

A fenti alaptétel megfogalmazásakor valószínűleg nem a konkrét gyülekezeti diakónia gondolata lebegett Luther és az *Ágostai Hitvallás* aláíróinak szeme előtt, hanem az akkorra már módfelett elsorvadt gyülekezeti igehirdetés megújítása, evangéliumi alapra való visszahelyezése. Mindazonáltal az igehirdetés önmagában még nem cél: lelki hatásaiban, üzenetének gyakorlati megvalósulásában már nagyon is komoly szerep jut az ember hitből fakadó cselekedeteinek, hiszen a hit hallásból van, így bizonyos értelemben az igehirdetés meghallásának (is) a következménye.² A reformáció másik fontos dokumentuma, a *Heidelbergi Káté* arra a kérdésre, hogy miért kell jól cselekednünk, válaszában egyebek közt így fogalmaz: „azért, hogy a mi istenfélő életünkkel embertársainkat is megnyerjük Krisztusnak”.³ A jócselekedetekben bővelkedő diakónia ekképpen nemcsak szolgálat, hanem misszió is, amely a hirdetett evangélium kenyeréből táplálkozva adott esetben a kenyér, a másokról való felelős gondoskodás evangéliumát juttatja el a címzettekhez.

A fentiek alapján azt is mondhatjuk tehát, hogy a diakónus/diakonissza a maga szolgálatának végzése közben missziót végez, sőt, a szó sajátos értelmében ígét hirdet. Még szabatosabban fogalmazva: bizonyosságot tesz. Jézus maga is gyakran kapcsolja össze az örömhír ki mondását pl. a fizikai jótétéménnyel, gyógyítással. Ennek egyik legnyilvánvalóbb példáját éppen a gutaütött meggyógyítása kapcsán látjuk a Mk 2,1-12-ben. Az Úr először a jó hírt mondja ki: „Fiam,

¹ Ld. pl. az *Ágostai Hitvallás* VII. cikkelyét, illetve Philippus Melanchthon, *Apologia Confessionis Augustanae* VII, In: *Corpus Reformatorum XXVII*, ed. Karl G. Bretschneider (Brunswick: Schwetschke, 1859).

² Ld. Róm 10,17: „Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten Igéje által.”

³ *Heidelbergi Káté* 86.

megbocsáttattak néked a te bűneid”.⁴ Ezt követően az írástudók rosszszalló pillantásait látva belehelyezkedik az ő gondolatmenetükbe: ha szerintük a betegség a bűn büntetése, és a gyógyulás nem következhet be mindaddig, amíg az illető bűnt Isten meg nem bocsátotta, akkor Jézus annak igazolásául, hogy a bűnbocsánatra vonatkozó iménti ígehirdetése (ti. a „jó hír”) nem volt alaptalanul vagy felelőtlenül levegőbe mondott szó, így folytatja: „Hogy pedig megtudjátok, hogy az ember Fiának van hatalma e földön a bűnöket megbocsátani, monda a gutaütöttnek: Mondom néked, kelj föl, vedd fel a te nyoszolyádat, és eredj haza”.⁵ A gyógyítás így egyfelől gyakorlati igazolása Jézus isteni hatalmának (még hozzá az írástudói-farizeusi logika szerint!), másfelől konkrét evangélium, a gyógyulás evangéliuma a gutaütött számára, végül pedig missziói cselekedet a közösség felé, hiszen az evangélista szavai szerint „mindenki elálmélkodék, és dicsőíté az Istent, ezt mondván: Sohasem láttunk ilyet!”⁶ Isten dicsőítése egyébként is a misszió és az ígehirdetés egyik fő folyamánya.

A diakóniai munka ily módon nem elválasztható az ígehirdetéstől, hanem sokkal inkább annak sajátos formája, illetve (nyilván nem kizárólagos) gyakorlati megvalósulása. Cselekvő bizonyosságtételként vagy szemléltető oktatásként tekinthetünk rá, hiszen a hitből fakadó jócselekedet egyben tanítás is. A kereszteselési parancsból kiindulva úgy (is) kell tanítványokká tenni minden népeket, hogy megtanítsuk őket mindazok megtartására, amit a feltámadott Úr parancsolt nekünk.⁷ Az ő parancsolatai között pedig ott van a felebarát szeretete, amely minden jótéteményt, segítséget, irgalmas cselekedetet magában foglal. Mindezek a cselekedetek pedig szükségszerűen Krisztust hirdetik, márpedig a cselekedet adott esetben ékeesebb bizonyosságot tehet a legszebb prédikációnál: éppen ebben domborodik ki a diakónia konkrét missziói jellege.

⁴ Mk 2,5.

⁵ Mk 2,10–11.

⁶ Mk 2,12.

⁷ Vö. Mt 28,20.

A diakónia Krisztus nevében történik

Ebből fakad a keresztyén szeretetszolgálat következő, korunkban különös erővel hangsúlyozandó jellemvonása, tudniillik, hogy a diakónia nemcsak Krisztus jótéteményéből táplálkozik, hanem őreá néz vissza, Krisztusról tesz bizonytságot. Nem pusztán arról van szó, hogy ezt a szolgálatot meg kell különböztetnünk minden egyéb, általában humánusnak vagy humánus indíttatásúnak tartott cselekedettől (hiszen külső megnyilvánulásaiban a kettő gyakran szinte teljesen azonosnak tűnhet), hanem arról, hogy a krisztusi parancsra végzett szeretetszolgálat szükségszerűen túlmutat önmagán, és határait nem evilági léptékekkel méri. A hit közismert vakmerősége is áthatja a szeretetszolgálatot, amely olykor lehetetlennek tűnő vállalkozásokra képes, meghaladva mintegy a humánus cselekedetek észszerűnek tartott korlátait.

A diakónia bizonytságtétel-jellegének gyülekezeten belül és azon kívül is meg kell mutatkoznia: ne feledjük, hogy az első tanítványokat éppen Krisztus nevééről nevezték „Krisztus-féléknek”, azaz keresztyéneknek. Ez az ApCsel 11,26-ban szereplő kifejezés tehát nem a keresztyének önmegnevezése – akik olykor „az út követőinek”,⁸ „tanítványoknak”,⁹ „testvéreknek”¹⁰ stb. mondták önmagukat –, hanem a külvilág, a környezetük által rájuk aggatott ragadványnév. Ezt pontosan azzal érdemelték ki, hogy folyton valamiféle „Krisztusról”, azaz Felkentől beszéltek, hozzá imádkoztak, az ő nevében segítettek a rászorulókon, az ő nevében gyógyítottak, alamizsnálkodtak stb. A végén ők maguk büszkén fogadták el a másoktól kapott ragadványnevet, hiszen az számukra újabb megerősítést jelentette annak, hogy valóban minden megnyilvánulásukkal Krisztusról tettek bizonytságot.

A szeretetszolgálat eme Krisztusra mutató missziói jellegét és annak fontosságát korunkban nem lehet túlhangsúlyozni. Amikor pl. keresztyén egyházi épületeinket oly módon alakítjuk át más vallású menekülteket befogadó otthonokká, hogy Krisztusra, sőt általában a

⁸ ApCsel 9,2.

⁹ ApCsel 9,10.

¹⁰ ApCsel 11,1.

keresztyénségre utaló mindenféle jelképet, rajzot, festményt kihordunk és eltüntetünk belőlük, nehogy – úgymond – „megsértse” bárki érzékenységét, ekkor követjük el a keresztyén szeretetszolgálat elleni legnagyobb merényletet, amely lényegében azonos Jézusnak az emberek előtti megtagadásával.¹¹ Nem csupán azt üzenjük ezzel, mintha számunkra Krisztus csupán „járulékos tényező” volna, akiről például az úgynevezett „politikai korrektség” szempontjainak érvényesítésével egykönnyen le lehetne mondani, hanem alapvetően meghamisítjuk a krisztusi diakónia egyik legfőbb indítékát és mozgatórugóját, hiszen a feltámadott, életadó Úrra történő mutató nem valamiféle mellékszöveg, hanem szerves része ennek a szolgálatnak. Ha nem így lenne, akkor az Apostolok Cselekedeteiben nem olvasnánk éppen az első diakónusok, jelesen István és Filep missziói-bizonyoságtévő szolgálatáról, sőt, az előbbi vértanúságáról sem.

A diakóniát „jelek és csodák” kísérik?

Az őskeresztyén egyház missziója szempontjából egyáltalán nem véletlen vagy mellékes szempont, hogy az első tanítványok diakóniai munkája jelentősen hozzájárult az evangélium gyors terjedéséhez. Egyebek közt éppen ez az önzetlen szeretetszolgálat és a nyomában megindult megtérési hullám vívta ki a korabeli vallási vezetők, jelesen a szanhedrin haragját mindazok ellen, akik ebben a folyamatban részt vettek. Az ApCsel 2. és 3. részében leírt jelenet – amikor Péter és János a templom küszöbén „Jézus nevében” meggyógyítja a születésétől fogva sánta embert – szintén ugyanebbe az irányba mutat. Lukács, aki az ApCsel szerzője is, nem véletlenül adja Simeon szájába az alábbi jóslatot: „Íme, ő sokak elestére és felemelésére/feltámadására rendeltetett Izráelben, és jelül, amelynek ellene mondanak”.¹² Jézus neve, az ő nevére történő bármilyen hivatkozás, illetve az ő nevében véghez vitt bármilyen jócselekedet így már az első keresztyén gyülekezet alapításától fogva hatalmas indulatokat váltott ki az üldözők-

¹¹ Ld. Pásztori-Kupán István, Aki megtagad engem az emberek előtt. A „legkisebbek” befogadásának és Krisztus megvallásának határkérdéseiről, In: Nánási Sámuel – Sándor Szilárd – Szücher Ervin (szerk.), *A jószág határújtjai*. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2021. 243-248.

¹² Lk 2,34.

ből. Péter és János fenti példája egyáltalán nem elszigetelt jelenség volt: miután a főtanács megparancsolja nekik, hogy „egyáltalán ne szóljanak és ne tanítsanak *Jézus nevében*”,¹³ az apostolok így válaszolnak: „nem tehetjük, hogy amiket láttunk és hallottunk, azokat ne szóljuk”.¹⁴

István vértanúról azt olvassuk, hogy „teljes lévén kegyelemmel/ hittel és erővel, nagy csodákat és jeleket cselekedett a nép között”.¹⁵ Ha erre most azt kérdeznénk: vajon a mai diakónusok is nagy csodákat és jeleket tesznek? Ez a kötelességük? A válasz egyébként nagyon egyértelmű: *igen!* Hiszen mi lenne nagyobb csoda a jelenkori, egymástól egyre elszigeteltebb életet élő emberek világában, mint az, hogy valaki önzetlenül, rendszeresen felkeresi felebarátját, ápolja, gondoskodik róla, szeretettel veszi körül? Milyen jel lenne hatalmasabb annál, mint hogy az illető mindezt Jézus nevében, öneki engedelmeskedve, őt hirdetve teszi? Hiszen lassan természetfeletti csodának számít, ha valaki nyíltan, őszintén, kertelés nélkül felvállalja keresztyén hitét, és annak megfelelően cselekszik. Tóth Árpád *Lélektől lélekig* című, csaknem százéves versének utolsó szakasza semmit nem veszített időszerűségéből:

*Ó, jaj, barátság, és jaj, szerelem!
Ó, jaj, az út lélektől lélekig!
Küldözzük a szem csüggedt sugarát,
S köztünk a roppant, jeges űr lakik!*¹⁶

A diakónus bizonyágtétele: botránykő?

Ehelyütt hadd térjünk ki az első keresztyén diakónus Krisztusról szóló bizonyágtételére. Miután hitének nyilvános megvallásáért Istvánt a főtanács elé idézik, majd védőbeszéde és Jézusra, mint Isten jobbjára felől álló ember Fiára vonatkozó látomása után megkövezik, a haldokló vértanúról Lukács az alábbiakat jegyzi fel: „Megkövezék azért Istvánt, ki imádkozik és ezt mondja vala: Uram Jézus, vedd magad-

¹³ ApCsel 4,18: παρήγγειλαν καθόλου μὴ φθέγγεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.

¹⁴ ApCsel 4,20: οὐ δυνάμεθα γὰρ ἡμεῖς ἃ εἶδαμεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν.

¹⁵ ApCsel 6,8: πλήρης χάριτος/πίστεως καὶ δυνάμεως ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

¹⁶ Tóth Árpád, *Lélektől lélekig* (1923).

hoz az én lelkemet!”¹⁷ Ennél világosabban ki sem lehetne fejezni Jézus, a feltámadott Úr iránti legmélyebb tiszteletet. Mindazonáltal Vermes Géza posztumusz munkájában a fentiekre vonatkozóan ezt olvashatjuk:

Az Apostolok cselekedeteiben csupán két részlet van, amely esetlegesen emelkedettebb jelentéssel rendelkezik. Mindkettő az István mártíriumáról szóló beszámolóban fordul elő. Az első az a látomás, amelyben Jézus „az Isten jobbán állva” jelenik meg (ApCsel 7,55). Mindazonáltal, ez a kép – Jézus mennybemeneteléhez kapcsoltnak – nem hordoz az isteni státusra utaló jelentést. Énókh és Illés a Bibliában, Mózes és Ézsaiás próféta pedig a posztbiblikus zsidó hagyományban szintén a mennybemenetel kiváltságában részesül, az első kettő anélkül, hogy meghalna, Mózes és Ézsaiás pedig a haláluk után. A második olyan igehely, amely esetleg Jézus isteni státusra való emelkedésére utalhat, a haldokló István imájával kapcsolatos: „Uram, Jézus, vedd magadhoz az én lelkemet!” (ApCsel 7,59). Jóllehet a zsidó ima szabály szerint Istenhez szól, nem feledkezhetünk meg arról, hogy István könyörgése a Golgotán megfeszített bűnbánó lator kérését visszhangozza, aki az ártatlan és igaz Jézust arra kérte, emlékezzen meg róla, amikor Isten országába lép (Lk 23,42). E szavakat Jézus istenítéseként kezelni súlyos tévedés volna.”¹⁸

¹⁷ ApCsel 7,59.

¹⁸ „There are only two passages in Acts with a potentially more elevated meaning. Both occur in the account of the martyrdom of Stephen. The first is the vision in which Jesus is seen ‘standing at the right of God’ (Acts 7:55). However this image, associated with Jesus’ ascension to heaven, does not imply divine status. Enoch and Elijah in the Bible, and Moses and the prophet Isaiah in post-biblical Jewish tradition, also enjoy the privilege of such exaltation, the first two without dying, and Moses and Isaiah after their deaths. The second reference that might suggest Jesus’ elevation to divine status is connected with the dying Stephen’s prayer, ‘Lord Jesus, receive my spirit’ (Acts 7:59). Although as a rule Jewish prayer is directed to God, we must bear in mind that Stephen’s supplication echoes the request of the repentant criminal crucified on Golgotha, asking the innocent and righteous Jesus to remember him when he enters God’s Kingdom (Lk. 23:42). Treating these words as amounting to a deification of Jesus would be a serious misjudgment. Geza Vermes, *Christian Beginnings: From Nazareth to Nicaea* (London: Penguin Books, 2012), 84–85. Magyarul Nagy Mónika Zsuzsanna fordításában ld. Vermes Géza, *A kereszténység kezdetei: Názárettől Nikaiáig* (Budapest: Libri kiadó, 2013), 138. Az eredeti angol szöveg figyelembevételével a magyar fordításon néhány kisebb módosítást eszközöltem (PKI).

Jelen munkánk keretei között nem vállalkozhatunk a bibliai szövegrész fenti, ismételt félremagyarázásának részletekbe menő cáfolatára. Mindazonáltal, központi témánk szempontjából szükségesnek tartjuk néhány konkrét észrevétel megtételét. Az első Jézusnak „Isten jobbjá felől” állása kapcsán ehelyütt Larry W. Hurtado kiváló elemzéseire hivatkozunk, amelyekből világosan kiderül, hogy pl. a Zsolt 110,1-ben található szóhasználat (*Septuaginta*: ἐκ δεξιῶν – az Úr „jobbjá felől”) és annak sajátos újszövetségi/kora keresztyén változatai (ἐν δεξιᾷ – az Úr „jobbjaiban/jobbszélein”) éppen Jézusnak az ószövetségi prófétáktól és ihletett emberektől különböző, Istenhez még szorosabban történő kapcsolódására utal.¹⁹ Nem véletlen, hogy Istvánnak éppen ez a kijelentése váltja ki ellenségei végzetes reakcióit: fülük betapasztását, amivel azt jelzik, hogy hallani sem akarják az „Isten elleni káromlást” (ApCsel 6,11), amivel a diakónust eredetileg vádolták; az Istvánra történő rohanást, sőt az ő városon kívülre való kiűzését és azonnali megkövezését.

Mindezek egyértelműen a „káromlás” büntetésének lényeges elemei: a városból történő kiűzés Jeruzsálem szentségének védelmét szolgálja István „felháborító” kijelentésével szemben, hiszen ő most a korábban már káromlóként elítélt Jézust²⁰ egyenesen Isten mellé merészelte állítani. A „káromló” elhallgattatása így tulajdonképpen ösztönös reakció, és olyan hirtelen történik, hogy a tanúknak idejük sincs annak rendje és módja szerint nekivetközni, hanem sebtében leteszik (ἀπέθεντο – Aor. Ind.) felsőruháikat Saul lába elé, hogy ne akadályozza őket a halaszthatatlanná vált büntetés – formális ítélet nélküli! – végrehajtásában. Éppen István ellenfeleinek eme hihetetlenül indulatos válaszlépései jelzik, mennyire felháborította őket a diakónus kijelentése, amellyel Jézust Isten magasságába emelte: csak

¹⁹ Larry W. Hurtado, Two Case Studies in Earliest Christological Readings of Biblical Texts, in: <https://larryhurtado.files.wordpress.com/2010/07/perth-symposium-paper.pdf> (megnyitva: 2021.11.21). Ld. még Larry W. Hurtado, Early Christological Interpretation of the Messianic Psalms, *Salmanicensis* 64 (2017), 73–100 <https://summa.upsa.es/high.raw?id=0000045852&name=00000001.original.pdf> (megnyitva: 2021.11.21).

²⁰ Ld. pl. Mt 26,65.

furcsállni lehet, hogy a zsidó hagyományokat és vallási szokásokat oly alaposan ismerő Vermes Géza ennyire félreértette a fenti szövegrészt.

Ha az „Isten jobbjá felől állás” kapcsán még megengedhető is lenne az esetleges félreértés, István Jézushoz intézett fohásza minden kétséget eloszlat. Először is, Jézust *Uramnak* szólítja (Κύριε Ἰησοῦ), amely a Septuaginta szóhasználatára alapszik (יהוה = Κύριος) egyértelművé teszi, hogy István Jézust egyenesen az örökkévaló, a kimondhatatlan nevű יהוה-val azonosítja. Magyarán: Jézust Úrnak, Κύριος-nak nevezni egyet jelent az ő isteni mivoltának elismerésével. Ráadásul ez a könyörgés tulajdonképpen imádság, Isten segítségül hívása: Lukács a diakónust ἐπικαλούμενος-nak, Istent/Jézust segítségül hívónak, őhöz fohászodónak nevezi. Az imaformula felismerése mellett Vermes Géza helyesen jegyzi meg, hogy „a zsidó ima szabály szerint Istenhez szól”,²¹ csak éppen ebből a megszeghetetlen szabályból felejt el levonni az elkerülhetetlen következtetést: amennyiben István Jézushoz imádkozik, sőt Jézust Úrnak, Κύριος-nak nevezi, akkor őt valóban Istennek, isteni felmagasztaltatásban részesültnek tartja. Vermes, ehelyett egy másik, szintén Lukács megfogalmazásában fennmaradt igehely félreértelmezésével próbálja megkerülni a valóban kényszerítő konklúziót: szerinte ugyanis „István könyörgése a Golgotán megfeszített bűnbánó lator kérését visszhangozza, aki az ártatlan és igaz Jézust arra kérte, emlékezzen meg róla, amikor Isten országába lép”.²²

Ezzel a párhuzammal egyébként semmi baj sincs, sőt: István fohásza valóban emlékeztet a megtérő lator könyörgésére, azzal a lényeges különbséggel, hogy a gonosztevő Lk 23,42-ben szereplő kérése így hangzik: „Jézus, emlékezzél meg rólam, amikor belépsz/eljössz a te országodba (εις τὴν βασιλείαν σου)”.²³ Még világosabban: a lator egyértelműen *Jézus országáról* beszél, és nem általában *Isten országá-*

²¹ „as a rule Jewish prayer is directed to God”. Vermes, *Christian Beginnings*, 85.

²² „Stephen’s supplication echoes the request of the repentant criminal crucified on Golgotha, asking the innocent and righteous Jesus to remember him when he enters God’s Kingdom”. Vermes, *Christian Beginnings*, 85.

²³ Ἰησοῦ, μνήσθητί μου ὅταν ἔλθῃς εἰς τὴν βασιλείαν σου.

ról. Ráadásul, amennyiben elfogadjuk Vermes Géza fenti értelmezését, és itt valóban *Isten országról* van szó, akkor *Isten országa* azonos a „te” országgal, ahol a megszólítás szerint a „te” maga Jézus. Ebből pedig – még Vermes értelmezése szerint is! – újfent az következik, hogy Jézus maga Isten.

Azon túl, hogy a fenti kérdéskör kapcsán Vermes Gézánál jóval avatottabb és a részletek megvilágítása tekintetében sokkal alaposabb elemzők munkáira is hivatkozhatunk,²⁴ hadd álljon itt még egy észrevétel, amelyet a tudomány művelése, sőt a tudományos munkavégzés etikája szempontjából sem hagyhatunk figyelmen kívül. A fenti mondat – „Uram Jézus, vedd magadhoz az én lelkemet!” – szó szerint a haldokló utolsó szavait tartalmazza, amely után már csak az Úr golgotai könyörgéséhez hasonló,²⁵ az áldozat gyilkosaiért való imádása („Uram, ne tulajdonítsd nekik e bűnt!” – ApCsel 7,60) hagyja el István ajkát. Válasszuk most külön azt, hogy bármely elemző személyesen mit gondol Jézusról, hiszen az ebben a tekintetben teljesen mellékes. Itt az egyedüli kérdés az, hogy István, a haldokló vértanú, valamint Lukács, az ApCsel szerzője (aki ezeket a szavakat István szájába adta) és az ő első századi keresztyén célközönsége mit gondolt(ak) Jézusról. A szöveg egyértelmű üzenete alapján nyilván azt, hogy Jézus isteni magasságba emelkedett, megérdemli az Istennek kijáró tiszteletet, a közvetlenül őhöz való fohászkodást. Ezzel a felfogással természetesen lehet egyet nem érteni – ez mindenkinek szíve joga. De azt állítani, hogy amit a haldokló utolsó szavai által üzent, sőt: amiért tulajdonképpen életét feláldozta, azt ő maga sem gondolta úgy (vagy nem gondolta komolyan!), enyhén szólva meglepő. A beszámoló hitelét egyébként is tovább növeli az a tény, hogy Lukács ép-

²⁴ Ld. pl. Larry W. Hurtado, *Lord Jesus Christ: Devotion to Jesus in Earliest Christianity* (Grand Rapids: Eerdmans, 2003) című, közel 750 oldalas munkáját, azon belül éppen a fenti szövegrésszel és István vértanúságának különböző aspektusaival foglalkozó alábbi oldalakat: 140, 176, 189, 193–194, 197–198, 208–213, 220, 238, 256, 293, 618–620, 624 stb. Ld. még Larry W. Hurtado, *Hogyan lett Jézus istenné a földön?* ford. Bretz Annamária (Pannonhalma: Bencés kiadó, 2008), 125–126, 348–350.

²⁵ „Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek” (Lk 23,34).

pen Saul-Pál munkatársa²⁶ és útítársa²⁷ volt, így éppen elég alkalma volt hallani a fenti történetet, amelynek írásba foglalásakor magát Sault is név szerint említi.

A diakónusokat saját közösségük tagjaiból kell kiválasztani

Az sem véletlen, hogy ezek a szavak éppen István ajkáról hangzanak el, aki a hellenista/hellenizált (de legalábbis nem júdeai gyökerű) keresztyének képviselője: az ő körükben az ilyen, Jézust isteni magasságokba emelő kijelentések eleve természetesebbek, mint a zsidókeresztyének között, ahogyan erre számos későbbi példát is látunk a dogmatörténetben. Ehelyütt elég pl. az ebionita és az elkezaita zsidókeresztyén irányzatok jellemzően „alacsony” krisztológiai gondolkodására utalnunk.

Az apostolok nem véletlenül a szeretetszolgálatra szoruló közösség tagjai közül választották ki a hét diakónust. Megfigyelhető, hogy mind a heten görög nevet viselnek: István, Filep, Prochorosz, Nikanor, Timón, Parmenasz és Nikolaosz. Utóbbiról még azt is feljegyezi Lukács, hogy antiochiai prozelita volt.²⁸ E döntés mögött nagyon bölcs megfontolás húzódik: a diakónus a maga szolgálatát jóval könnyebben tudja végezni a sajátjai között, hiszen ismeri szokásaikat, elvárásaikat, különös vagy sajátos modorukat stb. Ugyanígy a szeretetszolgálatban részesülő személy számára is jóval könnyebb, ha nem kell megküzdnie pl. a kulturális különbségekkel, ráadásul megtanulja becsülni a saját népe közül való diakónust és munkáját, amely így az illető közösség belső összetartását, kohézióját is növelheti. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy adott nemzeti, kulturális stb. közösség tagja nem végezhetne diakóniai munkát az övétől különböző háttérű embertársai között, de a cél mindig az, hogy a diakónia missziói hatásának eredményeképpen a megsegített közösségből is kerüljenek ki a szeretetszolgálatra alkalmas, azt önzetlenül vállaló keresztyének. Ellenkező esetben fennáll a veszély, hogy a diakóniát

²⁶ Ld. Kol 4,14; 2Tim 4,11; Filem 1,24.

²⁷ Ld. pl. az ApCsel többes szám első személyben szereplő leírásait: ApCsel 20,6; 20,13; 21,3; 27,4 stb.

²⁸ ApCsel 6,5.

„fogadó” fél közösségileg leszokik e szolgálat végzéséről, és előbb-utóbb természetesnek veszi, hogy a diakóniai munka az „mások” dolga. Ennek gyakorlati szemléltetéséhez talán elegendő arra gondolnunk, hogy az 1990-től kezdődő, elsősorban nyugat-európai keresztyén segélyszervezetek önzetlen munkája egyrészt nagyon nagy segítséget jelentett a kommunista diktatúrából ocsúdó kelet-európai keresztyén közösségeknek, de ezzel párhuzamosan a keleti atyafiak sok helyen el is kényelmesedtek, mondván, hogy egymás megsegítése, netán a gyülekezeti közmunka, a közös tehervállalás stb. már nem is az ő dolguk, hanem az évről évre hozzájuk látogató külföldieké...

A diakónia nem önellátó, hanem áldozatvállalást feltételez

Korunkban – a maguk helyén egyébként méltánylandó gazdasági megfontolások nyomán – helyel-közzel születnek olyan észrevételek is, miszerint a jó gyülekezeti, illetve intézményes egyházi diakónia eleve „önellátó”, még furcsább kifejezéssel élve: „null-szaldós”. A tet-szetős megfogalmazás mögött nyilván az az anyagilag kívánatos elvárás húzódik meg, miszerint megfelelő stratégiai tervezéssel elérhető, hogy a diakónia ne kerüljön semmibe, extrém esetben „termelje ki” önnön költségeit. Nem vitatjuk, hogy a diakónia végzéséhez komoly anyagi háttér szükségeltetik. Azt sem, hogy ennek megteremtéséhez más, jövedelmet és hasznot hozó tevékenységet kell folytatni. Az egyetlen bökkenő csupán az, ha a jövedelem (vagy annak bizonyos része) a diakóniai munka címzettjeitől folyik be (vissza?) a szeretetszolgálatot végző egyén vagy közösség pénztárába. Ez utóbbi gyakorlat ugyanis teológiai értelemben nem nevezhető diakóniának, hiszen az már nem szolgálat, hanem szolgáltatás.²⁹

Az apostoli kor, illetve az ógyház gyakorlatában egyértelműen azt látjuk, hogy a diakónia anyagi értelemben semmiképpen nem lehet önellátó, hanem tudatos, noha nyilván megtervezett áldozatváll-

²⁹ A δῆακονος kifejezés eredetéhez, ókori, ősegyházi jelentéséhez ld. még Bart Koet, *The Go-Between: Augustine on Deacons* (Leiden: Brill, 2019), különösen a kötet második fejezetét: 'The Origin of the Word *Diakonos*, Classical and Biblical Backgrounds', pp. 7–25.

lalással jár. A szeretetszolgálat közvetlen hasznát nem termel és nem is termelhet. A diakóniai munka végzéséhez szükséges anyagi, gazdasági, pénzügyi, infrastrukturális stb. kereteket tehát más, a szeretetszolgálatától különböző szolgáltatások, munkák, befektetések stb. hasznából kell előteremteni. Ha ugyanis a kettőt összekeverjük, maga a diakónia lényege kerül veszélybe. Az ApCsel 4,32-37 tanúsága szerint a diakónia alapfeltételeit a módosabb közösségi tagok teremteték meg, és noha nem beszélhetünk általánosan kötelező vagyonszösségről,³⁰ Ananiás és Safira története világosan jelzi, hogy még a részleges haszonszerzést sem lehetett áldozatvállalásként feltüntetni.³¹

A számos ógyházi példa közül most csak hármat említünk. Az első Caesareai Nagy Baszileioszé (330-379), aki hihetetlen erőfeszítéseket tett a szegénység, a társadalmi kiszolgáltatottság, a vagyoni egyenlőtlenség megszüntetése érdekében – és nem csupán az igehirdetés szintjén, noha ebben a tekintetben a Mt 19,16-22 alapján *A gazdagokhoz* címmel elmondott prédikációjának alábbi részlete is példaeértékűnek számít:

Világos, hogy távol állsz attól a parancstól, és hamisan hoztad fel tanúul magad mellett, hogy úgy szereted embertársadat, mint önmagadat (Mt 19,19-20). Íme, megcáfol az Úr által adott parancs téged, aki mindenben eltávolodtál az igazi szeretettől. Hiszen ha igaz lenne, amit annyira bizonygatsz, hogy gyermekkorodtól fogva megőrizted a szeretet parancsát, és annyit adtál mindenkinek, amennyit önmagadnak, honnan van akkor neked ekkora vagyond? Kimeríti a vagyont a rászorulókról való gondoskodás, mert bár mindegyiknek csak kevésre van szüksége a feltétlen igények kielégítésére, de mindenki egyszerre osztja fel a készleteket, és magukra is költenek. Így aztán az, aki úgy sze-

³⁰ Péternek Ananiáshoz intézett szavaiból egyértelműen kiderül, hogy az ösgyülekezetben nem volt vagyonszösségi kényszer: „Nemde megmaradva néked maradt volna meg, és eladva a te hatalmadban volt?” ApCsel 5,4.

³¹ Ld. ApCsel 5,1–11. Ananiásnak jogában állt eladni a mezejét, sőt még a haszonból is félretehett, ő viszont úgy akarta feltüntetni a dolgot, mintha az ApCsel 4,36–37-ben szereplő József (Barnabás) módján a teljes vételárat adományozta volna a közösség hasznára.

*reti embertársát, mint önmagát, semmiben sem dúskál jobban, mint embertársa. Neked azonban, úgy tűnik, nagy vagyond van. Honnan? Kétségtelenül abból, hogy saját élvezeted többre becsülted annál, hogy megvigasztald a tömeget. Amennyire dúslakodsz a vagyonban, annyira hiányzik belőled a szeretet.*³²

Baszileiosz széleskörű karitatív tevékenysége, melynek finanszírozására saját jövedelmét és örökségét is felhasználta, egészen komoly diakóniai vállalkozás volt a IV. századi Kappadókiában. A szeretetszolgálat fenntartásáért Baszileiosz érzelmi szempontból is magas árat fizetett, hiszen próbára tette többévtizedes barátságát is Nazianzoszi Gergellyel. Az ügy hátteréhez tartozik, hogy az ariánusokat pártoló Valens császár 371-ben – Baszileiosz tiltakozása ellenére – két részre osztotta Kappadókiát: Cappadocia Prima fővárosa Caesarea, Cappadocia Secundae pedig Tyana lett. Az uralkodó a birodalmi érdekek mellett ezzel a lépéssel részben Baszileiosz egyre növekvő tekintélyét szerette volna csorbítani. A caesareai püspök megpróbálta megőrizni befolyását Kappadókia egész területén, így megbántotta amúgy is érzékeny barátját, Nazianzoszi Gergelyt azzal, hogy kinevezte a jelentéktelennek számító Szaszima város püspökének:

*Ez a jelentéktelen helység azért volt fontos [...], mert területén volt a Szent Oresztész kolostor, amelynek aranybányái voltak, és ezek jövedelmére Baszileiosz igényt tartott a kórházak és menhelyek fenntartásához.*³³

A kinevezést visszautasító Gergely élete végéig neheztelt Baszileioszra, aki így érzelmi áldozatot is hozott nagy gonddal felépített diakóniai hálózata fenntartásáért. Az ő nyomdokain és fenti gondolatai mentén haladva Khrüszosztomosz (Aranyszájú Szent János) is hasonlóképpen cselekedett, amikor Arcadius császár – János kifejezett

³² Caesareai Baszileiosz, *Homília a gazdagokhoz*, 1, In: Vanyó László, szerk., *A kappadókiai atyák*, Ókeresztény Írók 6 (Budapest: Szent István Társulat, 1983), 192–193 (ford. Baán István).

³³ Vanyó László, *Ókeresztény írók lexikona* (Budapest: Szent István Társulat, 2004), 165.

akarata ellenére – Konstantinápoly pátriárkájává szenteltette Antiochia híres igehirdetőjét. Az önmegtartóztató életvitelt gyakorló új pátriárka azonnal kivitette a püspöki rezidencia bútorait, és a többi drága berendezéssel együtt elárvereztette, az ebből származó jövedelmet pedig a szegények és a kórházak támogatására fordította. Elődjétől, Nektáriosz pátriárkától eltérően, nagy estélyek rendezése helyett magányosan étkezett, és a legegyszerűbb eledeleket fogyasztotta.³⁴

Harmadik és egyben utolsó ógyházi példánk a szintén antiochiai neveltetésű Theodórétoz (393–460), akit ugyancsak akarata ellenére neveztek ki Kürosz város püspökének. A város és a gyülekezet elhanyagolt állapotát látva azonnal nekilátott a munkának. Noha a híres Cyrrestica sivatag 800 egyházközsége tartozott hozzá, és a tartomány főleg arról volt híres, hogy a legkülönbébb eretnekségek melegágya, a szent életű püspök nem egy alkalommal élete kockáztatásával ezeket térített vissza az egyházba igehirdetésével. Ez a viszonyulás csak nagyon kevés kortársára volt jellemző: mind Kürillosz, mind Nesztoriosz az eretnekek fizikai megsemmisítésében, illetve az ellenük bevetett karhatalmi eszközök igénybevételeiben látta a probléma megoldását. Theodórétoz azonban inkább több ízben félholtra köveztetette magát szerzetesi ruhájában, semhogy fegyverrel induljon az eretnekek ellen. Saját bevallása szerint nyolc falunyi markionitát, valamint egy eunomiánus és egy ariánus település lakóit térítette vissza az egyházba.³⁵

Személyes jövedelméből rendbe hozatta a várost: vízvezetékét, hidakat és fürdőket épített. Ügyes mesterembereket és képzett orvosokat hozatott, hogy a város működése és a lakosság egészségének biztosítása zavartalan legyen. A közrendű lakosokat rendkívül súlyosan

³⁴ Szókratész Szkholasztikosz, *Historia ecclesiastica* 6, 4. Magyarul ld. Szókratész, *Egyháztörténete*, Ókeresztény Írók 9 (Budapest: Szent István Társulat, 1984), 377–379. Ld. még Szozomenosz, *Historia ecclesiastica* 8, 9. Khrüszosztomosz életrajzához, társadalmi érzékenységének részletes bemutatásához ld. J. N. D. Kelly, *Golden Mouth: The Story of John Chrysostom – Ascetic, Preacher, Bishop* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1995), 115–120.

³⁵ Ld. Theodórétoz, 81. levél Nomosz konzulhoz, In: Théodoret de Cyr, *Correspondance II*, ed. Yvan Azéma, Sources Chrétiennes 98 (Paris: Cerf, 1964), 192–199 (p. 196).

megterhelő adók enyhítése érdekében még II. Theodosius császár teljhatalmú nővérének, Pulcheriának is levelet írt.³⁶ Társadalmi gondolkodását jól jellemzi az alábbi kijelentése: „A világegyetem Kormányzója úgy rendelte, hogy a gazdagságukkal kérkedőknek szükségük legyen a szegényekre”.³⁷

A fentiekhez hasonló ógyházi példák sorát még nagyon sokáig lehetne folytatni, de ennyiből is bőven kiderül, hogy a keresztyén diakónia Jézus tanításán alapul és az ő nevét hirdető missziói, bizonyoságtevői, egyház- és társadalomépítő szolgálata – amely Isten országa törvényeinek földi alkalmazásával eszkatológiai dimenziót is nyer – csakis a nyereség- és haszonszerzéstől mentes, önzetlen munkában találhatja meg méltó helyét és értelmét az üdvtörténet színterén.

Felhasznált irodalom:

Ágostai Hitvallás

Bart Koet, *The Go-Between: Augustine on Deacons* (Leiden: Brill, 2019),

Caesareai Baszileiosz, *Homília a gazdagokhoz*, 1, In: Vanyó László, szerk., *A kappadókiai atyák*, Ökeresztény Írók 6 (Budapest: Szent István Társulat, 1983), (ford. Baán István).

Geza Vermes, *Christian Beginnings: From Nazareth to Nicaea* (London: Penguin Books, 2012), Magyarul Nagy Mónika Zsuzsanna fordításában ld. Vermes Géza, *A kereszténység kezdetei: Názárettől Nikaiáig* (Budapest: Libri kiadó, 2013),

Heidelbergi Káté

Larry W. Hurtado, *Hogyan lett Jézus istenné a földön?* ford. Bretz Annamária (Pannonhalma: Bencés kiadó, 2008)

³⁶ Ld. Theodóréosz, 43. levél Pulcheriának, In: Sources Chrétiennes 98, 112–115.

³⁷ Ἐξήρτησε δὲ τῆς πενίας διὰ τῆς χρείας τοὺς ἐπὶ πλούτῳ βρενθυομένους τῶν ὅλων ὁ πρῦτανις. Theodóréosz, *A görög betegségek orvoslása* 6, 50 in: Küroszi Theodóréosz: *A görög betegségek orvoslása II*, fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Pásztori-Kupán István (Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2015), 90–91. A gazdagok és szegények kölcsönös függőségéhez ld. még Theodóréosz, *A gondviselésről* 6, 31–35.

Larry W. Hurtado, *Lord Jesus Christ: Devotion to Jesus in Earliest Christianity* (Grand Rapids: Eerdmans, 2003)

Larry W. Hurtado, Two Case Studies in Earliest Christological Readings of Biblical Texts, in: <https://larryhurtado.files.wordpress.com/2010/07/perth-symposium-paper.pdf> (megnyitva: 2021.11.21). Ld. még Larry W. Hurtado, Early Christological Interpretation of the Messianic Psalms, *Salmanticensis* 64 (2017) <https://summa.upsa.es/high.raw?id=0000045852&name=00000001.original.pdf> (megnyitva: 2021.11.21).

Pásztori-Kupán István, Aki megtagad engem az emberek előtt. A „legkisebbek” befogadásának és Krisztus megvallásának határkérdéseiről, In: Nánási Sámuel – Sándor Szilárd – Szucher Ervin (szerk.), *A jóság határútjai*. Juventus Kiadó, Marosvásárhely, 2021. Tóth Árpád, *Lélektől lélekig* (1923).

Philippus Melancthon, *Apologia Confessionis Augustanae* VII, In: *Corpus Reformatorum XXVII*, ed. Karl G. Bretschneider (Brunswick: Schwetschke, 1859).

Szókratész Szkholasztikosz, *Historia ecclesiastica* 6, 4. Magyarul ld. Szókratész, *Egyháztörténete*, Ókeresztény Írók 9 (Budapest: Szent István Társulat, 1984).

Szozomenosz, *Historia ecclesiastica* 8, 9. Khrüszosztomosz életrajzához, társadalmi érzékenységének részletes bemutatásához ld. J. N. D. Kelly, *Golden Mouth: The Story of John Chrysostom – Ascetic, Preacher, Bishop* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1995).

Théodoret de Cyr, *Correspondance II*, ed. Yvan Azéma, Sources Chrésiennes 98 (Paris: Cerf, 1964), 192–199 (p. 196).

Theodórétoz, *A görög betegségek orvoslása* 6, 50 in: Küroszi Theodórétoz: *A görög betegségek orvoslása II*, fordította és magyarázó jegyzetekkel ellátta Pásztori-Kupán István (Debrecen: Debreceni Református Hittudományi Egyetem, 2015).

Vanyó László, *Ókeresztény írók lexikona* (Budapest: Szent István Társulat, 2004)